

GAZDASÁG & TÁRSADALOM

Journal of Economy & Society

A TARTALOMBÓL:

Barakonyi Károly:
Felsőoktatásunk versenyképessége

Rechnitzer János:
A felsőoktatás térbeli szerkezetének változása
a rendszerváltozás óta

Joób Márk:
A gazdaság és a társadalom közötti viszony
etikai alapon történő meghatározásának szükségessége

Székely Csaba:
Komplementer pénz és a helyi gazdaságélénkítés

Ana Sperancin:
The association of cultural dimensions with the practice of diversity management

2010/1

Gazdaság & Társadalom
Journal of Economy & Society
- Megjelenik évente négy alkalommal -
A folyóirat kiadását a Soproni Tudós Társaság támogatta

Főszerkesztő/ Editor: Dr. Székely Csaba DSc

Főszerkesztő helyettes/Deputy Editor: Dr. Kulcsár László CSc

Szerkesztőbizottság/Associate Editors:

Dr. Andrásy Adél CSc, Dr. Fábián Attila PhD, Dr. Joób Márk PhD, Dr. Kulcsár László CSc, Dr. Székely Csaba DSc.

Szerkesztőségi munkatárs/Assistant Szikra Andrea

Nemzetközi tanácsadó testület/International Advisory Board:

Prof. David L. Brown, PhD (Cornell University, USA), Dr. Csaba László DSc (Közép Európai Egyetem, Budapest), Dr. Rechnitzer János DSc (Széchenyi István Egyetem, Győr), Dr. Nigel Swain PhD (School of History, University of Liverpool, UK), Dr. Caleb Southworth PhD (Department of Sociology University of Oregon, USA), Dr. Franz Schausberger PhD (Universität Salzburg, Österreich), Dr. Szirmai Viktória DSc (MTA Szociológiai Kutatóintézet, Budapest), Dr. Bóhm Antal DSc (MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest), Dr. Ingrid Schwab-Matkovits PhD (Fachhochschulstudiengänge Burgenland, Eisenstadt, Österreich), Dr. Bozidar Lekovic PhD (Faculty of Economics, Subotica, Serbia), Dr. Djerdji Petkovic PhD (Faculty of Economics, Subotica, Serbia).

Közlésre szánt kéziratok / Manuscripts: Kéziratokat kizárólag e-mailen fogadunk, nem örzünk meg, s nem küldünk vissza!

A kéziratok formai és szerkezeti követelményeit illetően lásd a folyóirat hátsó belső borítóját/ We accept APA (Harvard) style only.

A kéziratokat és a közléssel kapcsolatos kérdéseket a következő e-mail címre várjuk:

kulcsar.laszlo@bpk.nyme.hu / Send manuscripts and letters by e-mail only to:
kulcsar.laszlo@bpk.nyme.hu

A közlésre elfogadott kéziratok összes szerzői és egyéb joga a kiadóra száll. /

Acceptance of material for publication presumes transfer of all copyrights to the Publisher.

A kéziratokat két független anonim bíráló értékeli. / Articles are refereed by anonym reviewers before publication.

Ismeretésre szánt könyveket az alábbi címre várjuk / Send books for review to:

Dr. Kulcsár László egyetemi tanár
Nyugat Magyarországi Egyetem
Sopron Ferenczy J. u. 5. 9400 Hungary

Előfizetés:

Intézményeknek: 2800 Ft./év
Egyéni előfizetés: 1700 Ft./év
Példányonkénti ár: 700 Ft.

ISSN 0865 7823

Copyright © 2010 Nyugat- magyarországi Egyetem Kiadó

Gazdaság & Társadalom

2. ÉVFOLYAM

2010. MÁJUS

1. SZÁM

TARTALOM

Table of Contents and Abstracts in English: See page 209

Tanulmányok

Felsőoktatásunk versenyképessége.....	<i>Barakonyi Károly</i>	3
Átrendeződés: a felsőoktatás térbeli szerkezetének változása a rendszerváltozás óta.....	<i>Rechnitzer János</i>	26
A modernizáció társadalmi gátjai.....	<i>Kulcsár László</i>	44
A gazdaság és a társadalom közötti viszony etikai alapon történő meghatározásának szükségessége.....	<i>Joób Márk</i>	64
Komplementer pénz és a helyi gazdaságélénkítés	<i>Székely Csaba</i>	82
The association of cultural dimensions with the practice of diversity Management	<i>Ana Sperancin</i>	96
A felzárkózás tényezői az ír példa alapján.....	<i>Vargáné Bosnyák Ildikó</i>	111
Az Európai Unió bővülésének lehetőségei.....	<i>Vértesy László</i>	129
Nyugdíjasok és a munkaképes korú népesség az Európai Unióban	<i>Hablicsekné Richter Mária</i>	140
A határ régiók térstruktúrájának néhány jellegzetessége.....	<i>Tóth Balázs István</i>	156
„In hoc signo vinces” Egy ünnep, mint az ellenzék és az államszocialista (kar) hatalom összeapásának emblematisz színtere.....	<i>Varga Norbert</i>	171

Könyvismertetés

Új európai vidékfejlesztési koncepció - de egyelőre nem a gyakorlatban [Unfolding Webs: The Dynamics of Regional Rural Development. Jan Douwe van der Ploeg - Terry Marsden (eds) Van Gorcum 2008. 262 p. ISBN: 978 90 232 4484 4]	<i>Kulcsár László</i>	192
Válságban a közgazdaságtan? – Tanulmányok az európai politikai gazdaságtan területéről [László Csaba: Crisis in Economics? – Studies in European Political Economy, Akadémiai Kiadó, 2009., 223 p., Budapest, ISBN: 978 963 05 86 61 0].	<i>Paár Dávid</i>	196
Multikulturalitás és kisebbségek az Európai Unióban [Bielik, Peter - Elena Horská - Danko Moravčíková (eds): Economic relations and Citizenship in Multicultural Europe of Regions. Slovak University of Agriculture in Nitra. 2009. 119.p. ISBN: 978 80 552 0250 1] [Bodó, Barna - Márton Tonk (eds): Nations and National Minorities in the European Union. Scientia. Cluj - Napoca. 2009. 261.p. ISBN 978 973 1970 22 6].	<i>Kulcsár László</i>	202
Table Of Contents/Abstracts		209

Gazdaság & Társadalom / Journal of Economy & Society 2010/1 202–207
Copyright 2010 Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó

Multikulturalitás és kisebbségek az Európai Unióban

[Bielik, Peter - Elena Horská - Danka Moravčiková (eds): *Economic relations and Citizenship in Multicultural Europe of Regions*. Slovak University of Agriculture in Nitra. 2009. 119.p. ISBN 978 80 552 0250 1]

[Bodó, Barna - Márton Tonk (eds): *Nations and National Minorities in the European Union*. Scientia. Cluj - Napoca. 2009. 261.p. ISBN 978 973 1970 22 6]

Prof. Dr. Kulcsár László¹

Nyugat - magyarországi Egyetem, Sopron

A különböző kultúrákat képviselő jelenlévő, vagy bevándorolt népcsoportok számának növekedése Európában és Észak Amerikában az utóbbi néhány évtizedben tartósan a társadalom, a politika és a gazdaság napirendjére helyezte a kultúrák érintkezésének, akár összeütközésének témáját. Egy idő után a kulturális sokféleség regionális összefüggéseinek bemutatása már túlnőtt a folklór különböző elemeire való rácsodálkozáson. Az indián népcsoportok például ma már nem a színes folklór turisztikai látványosságai miatt kerülnek az érdeklődés középpontjába az Egyesült Államokban, hanem a rezervátumok egy részében tapasztalható gazdasági erőforrások jellege és az indián földterületek „bérletének” kérdése körüli feszültségek következtében. A németországi török kisebbségről sem a sajátos ételekkel kapcsolatban alakulnak ki viták időről - időre, hanem a keresztény és iszlám kultúra súrlódásai miatt. A multikulturalitás természetesen nem új jelenség, társadalomtudományi jellegű elemzésekben és történettudományi munkákban épp úgy, mint a valóságban régóta jelen van. Újabb hulláma a 20. század utolsó évtizedeiben került az előtérbe, s csúcsonódott ki Samuel P. Huntington (1993, 2004) nagy vitát kiváltott elméletében a különböző kultúrák nem éppen barátságos viszonyával kapcsolatosan. A multikulturalizmus témája szorosan összefügg a globalizáció értékelésével, a nem „nyugati és fehér” kultúrák előretörésével és az európai kultúra helyzetével, amit Timothy Garton Ash Davos-i benyomásai után úgy vizionált, hogy Európát Hamlet szerepében látta, Ázsiát pedig Fortinbrasként jellemezte (Ash 2005).

¹ la.kulcsar@gmail.com

Multikulturalitás és kisebbségek az Európai Unióban

A multikulturalitás az Európai Unió egyik vezető szlogenje. Pozitív értékelése szinte kötelezően megjelenik, negatív elemeiről, visszhangjairól sokszor szemérmesen hallgatnak. Maga az Unió is ellentmondásosan értékeli ezt a kategóriát: egyszerre van jelen a kulturális diverzitás hangsúlyozása és a nemzetállamiság visszaszorításának törekvése.

Az egyetemisták és az európai identitás

A nyitrai Mezőgazdasági Egyetem által kiadott könyv tanulmányai egy Gruntvig projekt eredményeit foglalják össze, amely az európai identitás kérdését vizsgálja egyetemisták véleményei alapján. Szlovák, cseh, magyar és spanyol fiatalok körében végzett felmérés megpróbálja feltárni az értékrendekben megmutatkozó azonosságokat és különbségeket.

A kötet hat tanulmányt tartalmaz, amelyek közül az első¹ jobbra már sokszor bemutatott statisztikai adatokat tartalmazza igen szerény elemzési készségekkel és szakirodalmi ismeretekkel. Láthatóan nem tudtak mit kezdeni a szerzők azzal az ellentmondással, bonyolult helyzettel, amely egyrészt az egységes Európa konvergencia vágyai, amelyek közül az egységesülő értékrend vízióját emelik ki, valamint a kelet - európai csatlakozók diverz helyzetét mutató, a nyugatitól eltérő kulturális vonások között mutatkozik. Az adatokban sokszor feleslegesen gazdag, de elméleti megközelítéseiben igen szegényes tanulmány kevésbé illeszkedik a projekt fő kérdéseire. Hasonlóan kötelező tiszteletkörrökkel indul a második tanulmány is,² amely a gazdasági és társadalmi kohézió elemzését ígéri a cseh helyzet alapján, de megmarad a statisztikai adatok forrásainak bemutatásánál és az EU vonatkozó szabályainak, intézményeinek ismertetésénél.

Tulajdonképpen a harmadik tanulmánytól kezdődően válik érdekessé a könyv. A magyar tanulmány³ a bevezető oldalakon értelmezi a projekt kulcsfontosságú fogalmait, kategóriáit, mint pl. a kultúra, az üzleti kultúra, az identitás. Itt kell megjegyezni, hogy a multikulturalizmus jelensége megkívánta volna egy egységes elméleti bevezető fejezet megírását, amelyben a szerzők közös fogalmi rendszerben értelmezték volna eredményeiket. A kötet tanulmányai elsősorban az identitással összefüggő értékrendszerek vizsgálatával foglalkoznak, s az eredmények mögött meghúzódó kulturális (regionális)

¹Peter Bielík - Elene Horská - Malgorzata Dziembala: Selected issues on economic and cultural diversity in the europe of regions and perspective for wider integration.

²Pavel Hejtman: Economic comparison of EU regions and its implementation in Education for citizenship.

³Tibor Farkas - Zsuzsanna Kassai: European Identity, Cultural Differences and Citizenship.

sajátosságok elemzése elmarad. Visszatérve a magyar tanulmányhoz, ez a tanulmány már figyelembe veszi a nemzetközi szakirodalom teljesítményeit, ha nem is mindig eléggé friss és lényeges forrásokra támaszkodik. Itt olvashatunk először adatokat és értelmezéseket a nemzetközi felmérés eredményeiből, amelyek azonban nem támasztják alá az egységesülő európai értékrend felé való haladást, amelyet a kötet előző tanulmányai vizionálnak. A tanulmány összefoglalójában kiemeli, hogy a magyar egyetemisták erős európai identitással rendelkeznek, de ugyanakkor a helyi kötődésük is igen magas szintű. Ez az európai identitás, amely elsősorban attitűdökben mérhető, nem válik aktivitássá. A fiatalokat inkább érdekli saját helyzetük, karrier lehetőségeik, mint a civil politikai magatartások, vagy a nagypolitika eseményei.

A másik, szakmailag is érdekes tanulmány⁴ ugyancsak az értékrend összehasonlító tanulmányainak sorába tartozik. Azt vizsgálja, hogy milyen sajátosságokkal rendelkezik a civil mentalitással és állampolgári léttel kapcsolatos értékrend az egyes országok egyetemista fiataljai között. Három jellegzetes terület mentén hasonlítja össze a fiatalokat: (1) a felelősség, (2) a civil szolidaritás és (3) néhány szociálpszichológiai érték mentén, mint pl. a függetlenség és a szólás szabadság, a mának élés (happy go lucky life), vagy a világos és stabil társadalmi hierarchia. Magyar szempontból figyelemreméltó az a megállapítás, miszerint a szlovák és a magyar fiatalokra volt elsősorban jellemző a nemzeti és a paternalista orientáció.

Összefoglalva a könyvvel kapcsolatos benyomásokat, négy körülményre hívom fel a figyelmet. Elsőként a téma fontosságára és a kutatás pozitív erőfeszítéseire, mivel egy nemzetközi összehasonlító vizsgálat önmagában is bonyolult elméleti és módszertani kihívást jelent. Másodsor az igen szegényes szakirodalmi háttér okozta problémákra, egy közös elméleti bevezető tanulmány hiányából adódó értelmezési nehézségekre, mivel az állampolgári és civil társadalmi léttel, viselkedéssel kapcsolatos értékrend vizsgálatok igen sokrétűek és nagy múltra tekintenek vissza Sidney Verba 1963-ban publikált („The Civic Culture”) könyvétől egészen az európai identitással foglalkozó Checkel - Katzenstein által szerkesztett 2009-ben megjelent tanulmánykötetig. A másik elméleti problémát az okozza, hogy az európai identitáshoz közel álló értékek az amerikai fiatalok egy részénél, és szerte a világban is igen erősek, magyarán nem jeleznek speciális európai identitást, inkább valamiféle modernitást. Az elméleti bevezető tanulmány továbbá azért is szükséges lett volna, mert a kötet címe ígéri a gazdasági viszonyok és az állampolgári attitűdök kapcsolatának elemzését, ami viszont teljes egészében elmarad. Ezt nem pótolja az első két tanulmány jelenléte, hiszen nem találni kapcsolatot a későbbi írásokkal. A

⁴Dana Moravčíková - Martina Hanová - Katarina Klimentová: Reflection of Social Citizenship in Young Europeans.

Multikulturalitás és kisebbségek az Európai Unióban

harmadik megjegyzésem a vizsgálat módszertanára vonatkozik. A nemzetközi összehasonlító vizsgálatok esetében a módszertan különösen érzékeny terület. Sajnos ebből a szempontból a könyv nem segíti az olvasó tájékozottságának erősítését. Talán ezzel is összefügg az a körülmény, hogy az egyes nemzetek fiataljai között kimutatott értékrendbeli eltérések történeti, kulturális kontextus háttere homályban marad, ami pedig igen lényeges körülmény a keletei és nyugati összehasonlításoknál (Case 2009). A negyedik megjegyzés kissé technikai. A könyv formai szerkesztése alacsony színvonalú. A táblázatok nem gondozottak, a grafikonok formai választása sokhelyütt szakmailag hibás, pl. nominális szintű változók közötti megjelenítést folyamatként ábrázolják, az irodalmi hivatkozások hiányosak és formailag sem egységesek. A kiadónak ezekre a szempontokra sokkal nagyobb figyelmet kellett volna fordítani. A meglévő adatbázis azonban feltehetően tartalmazza egy szakmailag alaposabb feldolgozás és elemzés lehetőségét.

Nemzetek és nemzeti kisebbségek az Európai Unióban

Bodó Barna és Tonk Márton által szerkesztett könyv egy 2008-as kolozsvári tudományos konferencia tanulmányait tartalmazza. A konferencia célja az európai, a nemzeti és a nemzeti kisebbségi identitás kérdéseinek szociológiai és politológiai elemzése volt. A téma aktualitását nem kell különösképpen bizonyítani. Az európai identitás, a nemzeti identitás, a kisebbségi kultúrák viszonya és kérdésköre az Unió egyik legérzékenyebb és legzavarosabban értelmezett kategóriája. Külön kell választanunk e kérdésköröknek a politikai retorikában megjelenő értelmezését, amely egyszerre üdvözlí és „szóban“ elismeri a kisebbségi kultúrák autonómia igényeit és erőltetetten igyekszik valamiféle „európai“ identitás összekovácsolására, ami az Unión belüli gazdasági és kulturális egyenlőtlenségek fényében, valamint a demográfiai és mobilitási adatok ismeretében eléggé kilátástalannak tűnik. Az Európai éltek mindenesetre kitapinthatóan egységesebbek ezekben a kérdésekben mint maguk az európai társadalmak.

Demeter Attila és Tonk Márton tanulmánya⁵ kiemeli, hogy a retorika ellenére a valóságban nincs egységes elméleti, de gyakorlati álláspont sem a nemzeti kisebbségek kérdéskörében. A nyugat európai megoldások nem nyernek teret Kelet - Európában, ennek messzire vezető történeti, kulturális és politikai okai vannak. A kisebbségi és emberjogi szabályozás valamint gyakorlat divergenciáját elemmezve rámutatnak, hogy az európai szervezetek tevékenységüket nem az általuk hangoztatott elvek alapján formálják. Olyan,

⁵M. Attila Demeter - Márton Tonk: European Organizations and the Issue of National Minorities.

elsősorban politikai, geopolitikai tényezők hatása kimutatható, amelyek felülírják a korábban hangoztatott elveket. Ezek az ellentmondások az EU történetének olyan szakaszában nyertek fokozott aktualitást, amikor a nemzeti és az etnikai mozgalmak felerősödése tapasztalható, különösen a keleti bővítések folyamatának tükrében. Ezzel egy időben, mint ahogyan a kötet egy másik tanulmányában Vizi Balázs⁶ rámutat, az európai integráció folyamata egyben új átalakulási szakaszt is jelent a tagállamok számára, amely az ismert politikai feszültségekhez is vezetett, mint pl. az új európai alkotmány elfogadása körüli huzavonák. Az ilyen jellegű huzavonák és feszültségek jó példáját adja a magyar nyelvű állami egyetem - a Bolyai egyetem- újra életre hívása körül kialakult helyzet. Bodó Barna tanulmányában azt elemzi, hogy miként gátolják a román politikai törekvések az egyik legfontosabb magyar követelés, az önálló magyar nyelvű állami egyetem megvalósulását. Az 1989 óta eltelt több mint húsz év nem volt elég arra, hogy ez a projekt megvalósuljon. Bodó Barna politológiai esettanulmánya⁷ jól ábrázolja a román politika és média kétarcúságát, s a romániai magyar, valamint a magyarországi politikai és állami intézmények nem egyértelmű viselkedését. Jelzi továbbá azt, hogy az EU deklarált értékeivel harmonizált európai szolidaritás elmaradása a nemzeti kisebbségek érdekérvényesítő képességének belső erősítését állítja középpontba.

Gergely A. András tanulmánya⁸ tovább boncolgatja a kisebbségek és a nemzeti politika összefüggésének kérdését az európai térben. Rámutat arra, hogy az integrációs mechanizmusok és a dezintegrációs törekvések egyszerre vannak jelen. Az egységes Európa felfogás csak az aktuálpolitika szintjén taktikai megfontolások által vezérelve próbálja kezelni az integrációs és dezintegrációs összeütközéseket, a kisebbségek viszont stratégiai értékekre hivatkozva bíznak igazuk valóra válásában. Thomas Benedikternek, az ismert dél tiroli kutatónak és kisebbségi, autonómia szakértőnek a kötetben közölt írása⁹ sorra veszi az Európában ma létező területi autonómiákat, szám szerint több mint harmincat, s politikai intézményi, jogi, pénzügyi nyelvi, gazdasági indikátorok segítségével érzékelteti azok sokféleségét. Véleménye szerint az autonómiák sokfélesége Európában, valamint a poszt-szovjet autonómia teremtési folyamatok olyan törekvések számára is egyengetik az utat, mint például a székellyföldi autonómia megteremtése. A területi autonómiákkal

⁶Balázs Vizi: Regional and Ethnic Minority Political Movements in Europe.

⁷Barna Bodó: The Bolyai University as a political project. Erről a témáról egy önálló könyv is megjelent Kolozsváron 2009-ben: Fehér könyv az erdélyi magyar felsőoktatás kálváriájáról. Szerk. Somai József. Bolyai Egyetem Barátainak Egyesülete. Kolozsvár. 2009.

⁸Andras A. Gergely: Post - national European minorities - Chance or Condition?

⁹Thomas Benedikter: Europe's working regional autonomies. A comparative analysis.

Multikulturalitás és kisebbségek az Európai Unióban

kapcsolatban azonban az európai vélemények a sokféleség ellenére meglehetősen szkeptikusak - írja Benedikter, mivel két igen komoly konfliktust hordoznak. Egyrészt a területi autonómiára törekvő kisebbség és a többségi állam viszonyában, másrészt az autonóm területen élő, a többségi nemzethez tartozó „kisebbség” helyzetének kérdésében.

A nemzetállamok hosszú évszázadok alatt formálódtak Európában, s nem meglepő, ha tartósnak bizonyulnak. Más metszetben viszont az a törekvés, amely épp a különböző stratégiai értelmezések következtében fennálló egyenlőtlenségeket, területi feszültségeket megváltoztathatatatlannak gondolja, az Európai Unió lehangosabb retorikával kezelt értékeinek öszintéségét kérdőjelezi meg. A „posztmodern” európai víziókat újra kell értelmezni, írja Gergely A. András. Az újragondolás folyamatában az egyik igen erőteljes átalakulás éppen a kisebbségek, a területi autonómiák kérdésében várható. Emellett azonban nem lehet megkerülni a sajátosan kelet - európai kisebbség, a cigány népesség helyzetét sem. Binder Mátyás a kötetben közölt tanulmányában¹⁰ beás cigányokkal készített interjúsorozatában jól érzékelteti ezt a problémát. A beás cigányok hármas identitása: az etnikai (beás), a kisebbségi (cigány) és a nemzeti (magyar) dimenziók együttes jelenléte azt is jelzi, milyen problematikus a cigányságot egységes csoportként kezelni, ahogyan ezt a politika és a média is évek óta teszi.

Irodalom

- Ash, Timothy Garton (2005): *Davos man's death wish. While the west bickers over minor differences, Asia waits quietly in the wings*. The Guardian, 3 February 2005.
- Case, Holly (2009): *Being European: East and West*. In: Checkel, Jeffrey T. - Peter J. Katzenstein (eds): *European Identity*. Cambridge University Press.
- Checkel, Jeffrey T. - Peter J. Katzenstein (eds) (2009): *European Identity*. Cambridge University Press.
- Huntington, Samuel P. (1993): *The Clash of Civilizations?* Foreign Affairs, vol. 72, no. 3, Summer pp. 22-49.
- Huntington, Samuel P. (2004): *Who We Are? The Challenges to America's National Identity*. Simon & Schuster. New York.
- Verba, Sydney - Gabriel Almond (1963): *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton: Princeton University Press.

¹⁰Mátyás Binder: „Three- fold identity?” The ethnical and national identity of the Hungarian Boyash gypsies.